

BEWAAR HET PAND

Uitgave tot bevordering van de handhaving der oude Gereformeerde beginselen
verschijnt eens in de veertien dagen

KOMMISSIE VAN REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Meerkkerk; Ds. H.C. van der Ent, Dordrecht-Centrum; Ds. H. van Leeuwen, Driebergen; Ds. L.W. van der Meij, Zaamslag; Ds. D. Slagboom, Katwijk aan Zee; Ds. M.C. Tanis, Sliedrecht-Centrum; Ds. M. Vlietstra, Zeist; Ds. P. van Zonneveld, Driebergen; A. Beukers, Alphen a.d. Rijn en Joh. van der Lee, Alphen a.d. Rijn.

REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Prinses Marijkeweg 13,
4231 BP Meerkkerk. Telef. 01837-1357

ADMINISTRATIE

A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a/d Rijn, tel. 01720 - 74202, postrek. 70.43.50, t.n.v. de administrateur van „Bewaar het Pand” te Alphen a/d Rijn.
Abonnementsprijs f 10,- per jaar. Abonnementsprijs voor de Verenigde Staten en Canada 5 dollar per jaar. Advertenties f 0,25 per mm. Bij kontrakt korting.

MEDITATIE**Bij de stad; niet in de stad!**

En Abram sloeg tenten op, en kwam en woonde aan de eikenbossen van Mamre, die BIJ Hebron zijn.

Gen. 13:18

Abram's neef Lot is in de stad gaan wonen. Eerst sloeg hij zijn tenten op tot bij Sodom, maar tenslotte is hij met zijn gezin gaan wonen binnen de muren van de stad. En hoewel hij daar zijn rechtvaardige ziel gekweld heeft vanwege de ongerechtigheid van Sodom, zat hij er toch zo vastgenesteld, dat de engelen hem en de zijnen eruit moesten trekken. Wat de verschrikkelijke gevolgen voor hem, zijn vrouw en nageslacht zijn geweest, is ons bekend. Lot vestigde zich in de stad.

Alzo deed Abram niet. Hij sloeg tenten op bij de eikenbossen van Mamre, die bij Hebron zijn. Dus niet in de stad, maar bij de stad. Wij zouden zeggen: Hebron zou de meest geschikte plaats voor Abram zijn geweest. En hij zwierf er ook telkens weer heen. Maar toch: hij woonde er niet! Hij woonde bij Hebron, niet in Hebron.

En waarom deed Abram zo? Waarom woonde Abraham hier beneden nooit in de stad? Wel, omdat hij naar het getuigenis van de Hebreën-brief, DE Stad nog verwachtte: DE STAD, die fundamenteen heeft. De stad van beneden is door mensen gebouwd en heeft daarom geen fundamenteen, is daarom niet blijvend. Straks regent het vuur en sulfer op Sodom, de stad van Lot, en ze wordt totaal verwoest, geen fundamenteen.

Maar vanuit zijn tent bij Hebron ziet Abraham boven de vlammenzee, die de stad van beneden verteert, Hem komen, de Zoon der belofte, de Heere Jezus Christus, Die de fundamenteen van de toekomstige stad zal leggen door Zijn volkomen verzoeningswerk. En in nog verder toekomst ziet Abraham in het geloof de stad zelf, de stad met de poorten en de straten van goud, het nieuwe Jeruzalem, nederdalende van God uit de hemel.

Zie: daarom woonde Abraham hier beneden ook slechts in tenten, in tabernakelen. Want de tent zegt: we zijn hier niet thuis! De tent zegt: we zijn nog maar op reis! De tent zegt ook: wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomstige!

Welnu, lezers: wonen wij, als Lot, in de stad, of als Abraham, bij de stad?

Van nature gevoelen wij ons thuis: in de stad! Dan gaan wij op in de dingen van beneden om, als God Zelf niet ingrijpt, er voor eeuwig in onder te gaan. Daarvoor behoeven wij nog niet eens de zonde uit te leven. Dan kunnen we, evenals de vrouw van Lot, de stad zelfs verlaten hebben, zonder er innerlijk door wederbarende genade mee gebroken te hebben. Sodom verlaten, godsdienstig, kerkelijk, zelfs ingetogen leven, maar toch aan Sodom verkleefd te blijven, om eens met Sodom om te komen. Gedenkt aan de vrouw van Lot!

Wat is het dan oneindig veel beter, wat is het toch onmisbaar nodig, om, beladen met het zondepak, de stad Verderf te verlaten, door de enge poort, de smalle weg op te gaan. Bij Golgotha het zondepak te verliezen om tenslotte in te gaan in het eeuwig Jeruzalem. Dan wonen we hier in tenten. Hier geen

blijvende stad. Op doorreis! Wel bij de stad, wel in de wereld! Maar niet in de stad, niet van de wereld! Om vanuit onze tent De Stad te verwachten, welker Bouwmeester en Kunstenaar God is!

Ds. M. Vlietstra

Van de administratie

Het is bij de administratie in deze vakantietijd ook erg rustig. Toch mochten we nog 2 nieuwe abonnees noteren en ontvingen we f 116,39 aan giften.

Als u in deze tijd familie of vrienden ontmoet, die nog geen abonnee op ons blad zijn, probeer het ze alsnog te maken. We willen ze graag inschrijven en voor toezending van ons blad zorgdragen. Hartelijk dank en we zien uit naar de reacties van onze lezers.

Adm. Bewaar het Pand: A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a.d. Rijn, tel. 01720-74202, giro 704350.

Van de Redactie

1. **Volgende nummer.** Het eerstvolgende nummer van ons blad zal D.V. verschijnen op donderdag 22 augustus a.s.

2. **Ontmoetingsdag te Kampen.** Ook op deze plaats willen we even de aandacht vestigen op de ontmoetingsdag, die D.V. zal worden gehouden op zaterdag 24 augustus a.s.

3. **School voor Dundas en Hamilton.** Per giro ontvang ik voor dit doel een gift van f 100,- van JK te N. Bij een bezoek ontvang ik een gift van f 10,-. Reeds eerder had ik te verantwoorden een gift van f 100,-, die ik bij een bezoek elders ontving. Ik had de gift wel op de bankrekening van de school gestort, maar verzuimd deze gift hier te vermelden, waarvoor mijn excuus. Hartelijk dank voor alle giften.

B.

Ontmoetingsdag te Kampen

Deze zal D.V. worden gehouden op zaterdag 24 augustus a.s. in het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente aan de 2e Ebbingestraat.

Het programma ziet er als volgt uit:

Morgensamenkomst, aanvang 10.30 uur:

opening: Ds. G. Blom

spreker: Ds. A. van de Weerd

slotwoord: Ds. H. van Leeuwen

Pauze

Middagsamenkomst, aanvang 2 uur:

opening: Ds. J. Veenendaal

spreker Ds. J.P. Boiten over: een gewillig volk

slotwoord: Ds. M.C. Tanis

We hopen weer op vele bezoekers, ook uit het noorden.

B.

Een persoonlijk woord

Het was voor mij een volkomen verrassing, toen ik in het vorige nummer van ons blad het artikel van Ds. Van der Ent onder het oog kreeg, dat gewijd was aan het feit dat ik D.V. op 18 juli 1985 de 80-jarige leeftijd zou bereiken. Het was niet in mij opgekomen, dat daaraan op deze wijze aandacht zou worden geschonken. Dat neemt niet weg, dat het mij wel erg goed deed. Niet, omdat ik graag in het centrum van de belangstelling zou staan, maar omdat naar voren komt de nauwe verbondenheid aan en de waardering voor elkaar, die er onder ons als leden van de com-

missie van redactie van ons blad wordt gevonden. Wat Ds. Van der Ent schreef heeft mij diep getroffen en goed gedaan en zodra daar gelegenheid voor was heb ik hem dat in een telefonisch gesprek verteld.

We hebben altijd reden genoeg om te overdenken wie de Heere voor je geweest is, maar alleen wanneer de Heere er je hart bij brengt kan dat op een rechte wijze gebeuren. En dan ga je overdenken in verlegenheid en verwondering.

Daarom wil ik Ds. Van der Ent en de andere vrienden en de lezers van ons blad hartelijk bedanken voor de goede woorden. Ook wil ik bedanken voor de liefde en vriendschap en medewerking, vele jaren lang van de kant van velen ondervonden, steeds weer. Ze hebben veel indruk nagelaten in mijn gemoed en doen overdenken de goedertierenheden des Heeren.

Er is in de tachtig jaren die achter mij liggen veel veranderd en veel gebeurd. Ik zou uiteraard een en ander kunnen schrijven, maar ik zou heel gemakkelijk te breed worden en daarom wil ik me beperken tot enkele opmerkingen. Ik heb het voorrecht gehad van godvrezende ouders, die nu juichen voor de troon. Zij hebben bij de opvoeding van hun kinderen hun geestelijk heil voor ogen gehouden. Mijn levensweg is betrekkelijk bewogen geweest. Op het hoogtepunt van mijn maatschappelijke loopbaan volgde een dieptepunt, waarin ik mocht ondervinden dat de Heere met mij was. Hij maakte het wel. De Heere baande de weg tot het ambt en nam al mijn bezwaren weg. De Heere heeft mij een plaats in Meerkkerk gegeven en daar mocht ik blijven arbeiden en Zijn gunst ervaren. Jaren geleden ben ik ernstig ziek geweest zodat het einde nabij scheen, maar ik mocht ervaren dat de Heere een verberging is en dat Hij behoedde voor benauwdheid. De Heere nam later plotseling mijn vrouw weg, maar Hij heeft het in die dagen bijzonder wel gemaakt. Mijn jaren zijn geklommen en ik mag nog in- en uitgaan en de Heere geeft mij nog kracht om te arbeiden, ook voor Bewaar het Pand. Vele malen heb ik me moeten wegschamen voor de Heere, want wie ben ik zelf voor de Heere en wie ben ik geweest in al mijn arbeid!

Dat alles en nog veel meer overdenkende moet ik getuigen: Niet ons, o Heere, niet ons, maar Uwe naam geef eer, om Uwer goedertierenheid, om Uwer waarheid wil.

Het is mijn begeerte om te blijven arbeiden zolang de Heere mij daartoe nog kracht geeft. Hartelijk dank ook, waarde vrienden, voor de bemoedigende woorden aan het einde van het artikel. Het zal alleen vrije genade zijn door de verlossing die in Christus is. Dan zal het zijn wat wel eens geleefd heeft in mijn hart: Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen.

N.B. Ik ontvang al verschillende felicitaties. Daarvoor mijn hartelijke dank.

B.

**Uit het land van de Bijbel
42.****C. HET BEDRIJFSLEVEN.****III. Personen met bijzondere functie.****2. De "wegbereider".**

En dan komt hier direct voor onze aandacht de persoon van "Johannes de Doper", van wien Mattheus zijn verschijning aan Israël

en zijn betekenis als "Doper" beschrijft in hoofdstuk 3 vs. 3 van zijn Evangelie, namelijk:

"Want deze is het, van dewelke gesproken is door Jesaja, de profeet, zeggende: "De stem des roependen in de woestijn: Bereidt de weg des Heeren, maakt Zijn paden recht." Zo wordt dus Johannes de Doper hier getekend als "**Wegbereider**", die dus vóór de komst van Christus in het vlees als zodanig zijn betekenis en werk moest verrichten! Het was namelijk in oude tijden de gewoonte, dat zulk een "wegbereider" optrad bij de komst van een vorst uit een ander land met een bepaald doel, het zij uit "belangstelling" of ter bespreking van een of ander handelsbelang.

Daarom moesten dus wel de "wegen", waarlangs zulk een vorst ging, zo perfect mogelijk in orde gebracht worden. Want we zullen aanstonds wel begrijpen, dat in die oude tijden geen perfecte "Vierbaanswegen" bestonden, zoals wij die nu kennen. Het waren toen vaak zeer slecht begaanbare wegen. Eerst koning "Salomo" staat aangegeven als de eerste aanlegger van een "straatweg" naar Jeruzalem, zo lazten we. Doch terzake. **Waarvoor** nu waren toen de wegen zo slecht, ja zelfs onbegaanbaar? Dat was o.a. vanwege de vaak zware stortregens.

Maar ook vanwege het feit van slordigheid en gemakzucht. En dan hebben we te denken aan het feit, dat de lasten, welke de dieren hadden te dragen wel alleszins "evenwichtig" moesten gelegd worden op de rug der dieren. Om dit nu zoveel mogelijk te bevorderen, werden vaak "**stenen**" gebruikt. Welnu, aan het eind van de dagreis, wanneer de dieren werden **ontlast**, werden die stenen zo maar op de weg geworpen. Of ook bij 't in orde brengen van de wijngaarden of van het bouwland, dan werden **ook** de stenen zo maar op de weg geworpen. Over de grote stenen allerlei kleine stenen.

Welnu, daarom is er telkens spraken van de noodzakelijkheid en het belang van "**goede**" wegen. O.a. in Numeri 20 vs. 19. Toen Israël het land Kanaän zou intrekken, vroeg Mozes de koning van Edom verlof, om door zijn land te mogen gaan. En dan lezen we in Numeri 20: 19 dat Mozes stellig beloofde: niet te zullen trekken "door de akker" en "door de wijngaarden", daarbij belovende: "Wij zullen de koninklijke weg gaan" (vers 17) en in vers 19 nog eens: "Wij zullen door de gebaande weg optrekken".

Zo lezen we ook in Jeremia 6 vs. 16:

"Zo zegt de Heere: Staat op de wegen en ziet toe, en vraagt naar de oude paden, waar toch de goede weg zij, en wandelt daarin, zo zult gij rust vinden voor uw ziel."

Wat ligt daarom in zulk een tekst als deze een treffend onderwijs des Heeren in geestelijk opzicht opgesloten! Ja, wat kunnen er voor die wandelaars op de weg naar Sion geweldige **bezwaren** rijzen. O, die stenen van het "ongeloof", van allerlei "aanvallen" van de vorst der duisternis, ja, van het boze hart zelf. We denken hier bijvoorbeeld aan David, zoals in de woestijn, te Ziklag en later bij de raad van Achitofel. Ook **Asaf** kende de bange bestrijdingen. Zie psalm 73.

Welnu, zo kwam de Heere Zijn knecht Elia bijzonder te versterken in de woestijn, toen hij, vluchtend voor Izébel, neerlag onder de jeneverboom en begeerde te sterven, maar door de engel werd opgewekt met de woorden: "Sta op, eet, want de weg zou voor u te veel zijn." (I Kon. 19 vs. 7).

Zo werden de wegen, waarlangs de Heere Zijn volk Israël leidde, volkomen gebaand en dat geldt ook héél Zijn Sion ten opzichte van de weg naar het hemel's Jeruzalem! Daarvoor heeft de Heere Zelf gezorgd. Dat lezen we dan ook in Jesaja 11 vs. 16a, namelijk: "En daar zal een gebaande weg zijn voor het overblijfsel Zijns volks."

En zo lezen we ook in Jesaja 62 vs. 10:

"Gaat door, gaat door, door de poorten, bereidt de weg des volks; verhoogt, verhoogt een baan, ruimt de stenen weg, steekt een banier omhoog tot de volken."

Zo heeft de Heere Zelf al die wegen voor Zijn volk gebaand. En dat, door Zijn geliefde Zoon, de Heere Jezus Christus. Ja, Die kon getuigen: "Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven." Johannes 14 vs. 6. En ook: "Niemand komt tot de Vader, dan door Mij."

Zo is Christus de "**VERDIENENDE** oorzaak" Zijns volks. Maar Hij is ook de "**TOEPASSENDE**" oorzaak hunner zaligheid. Want Hij **brengt** Zelf arme verloren zondaren en

zondaresen op de gebaande weg naar Sion. En dan zal 't zijn:

"Elk hunner zal in 't zalig oord

Van Sion, haast voor God verschijnen."

Door Zijn Woord en Geest haalt Hij ze weg van de "brede weg der zonde en des verderfs" en zet hen op de door Hem gebaande wegen naar Sion!

En **waaruit** blijkt dit nu?

O, wonderlijke overplaatsing! Hoe dan? Wel, dat lezen we in diezelfde psalm 84 en wel in vers 6:

"Welgelukzalig is de mens, wiens sterkte in U is, en . . . "in welker hart de gebaande wegen zijn."

Maar hoe kan dit nu? Wel, de Heere **vernieuwt** hunne harten! Hij bearbeit die harten en wel zó, dat die harten helemaal ingewonnen worden voor Zijn wegen en dat doet Hij "door Zijn kracht", door "Zijn genade". Dan komen ook die "wegen naar Sion" in hun overdenking, ja, die worden hen dierbaar en zo alvertroostend! Maar bovenal hierdoor . . . dat zij ook mogen ervaren, dat Christus **ZELF** de "WEG" is en wel als de "**VERDIENENDE**" oorzaak hunner zaligheid, ja, als de "**TOEPASSENDE**" Bewerker van hun heil, zoals we reeds opmerkten.

Welnu, zo mogen die geestelijke "pelgrims" . . . "Van kracht tot kracht" voortgaan en ééns . . . "verschijnen voor God in Sion!" Lezer(es), is dat geen gelukkig volk?!

Moogt ge ook tot dit volk door genade behoren?

O rusten we toch niet, voor we dit op goede

gronden aan de weet mogen komen en ge-

bracht mogen worden op diè weg, waarvan

we lezen in Jesaja 35 vs. 8:

"Maar hij zal voor dezen zijn; die deze weg

bewandelt, zelfs de dwazen zullen niet dwa-

len." En even verder lezen we: "Maar de

verlosten zullen daarop wandelen." En even

verder in vers 10:

"En de vrijgekochten des Heeren zullen

wederkeren en tot Sion komen met gejuich,

en eeuwige blijdschap zal op hun hoofd zijn;

vrolijkheid en blijdschap zullen zij ver-

krijgen, maar droefenis en zuchting zullen

wegvlieden!"

O lezer(es), is dat geen rijke en heerlijke

TOEKOMST voor God's Sion!

Och, dat we ons toch . . . "benaarstigen om in

die rust in te gaan, opdat niet iemand in het-

zelfde voorbeeld der ongelovigheid valle."

Zo lezen we in Hebr. 4: 11.

Ds. v. L.

Om de rechte prediking.

Prediking en wedergeboorte.

De noodzaak van de wedergeboorte! We zullen in dit artikel bezig zijn met de vraag, welke plaats de noodzaak van de wedergeboorte in de prediking moet hebben. Rondweg kunnen we zeggen, dat dit voor niet weinigen een omstreden zaak is. En dat op allerlei manier. De één wil er en in theorie en in de praktijk niet van weten, dat in de preek de noodzakelijkheid van hartvernieuwende genade op het hart gebonden wordt. Men vindt dat dit eenvoudig niet mag binnen de gemeente, die immers alleen uit gelovigen bestaat. Of men wijst op de eis des geloofs, die tot ieder komt. Over de wedergeboorte spreken is dan onjuist: de wedergeboorte is Gods werk, daar kunnen en behoeven we niets aan te doen. Het gebeurt ook meermalen dat men in theorie wel zegt: "we mogen er niet van zwijgen", maar dat het in de praktijk niet uitkomt.

U zult wel eens gehoord hebben van de "Gemeenschappelijke verklaring ten aanzien van de toeëigening des heils". Dat stuk is destijds opgesteld in verband met de samensprekingen tussen de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerken. Het is een heel belangrijk stuk, dat telkens weer opduikt in het contact tussen beide kerken en misschien nog wel het meest in de moeiten, die meerderen met deze kontakten hebben. Het bevat een gezamenlijke verklaring ten aanzien van punten in de prediking, die verschillend worden beoordeeld, maar waarin men elkaar gevonden heeft op deputatenniveau. Dat dit nog geen vinden is "op plaatselijk" niveau, is onder-tussen wel gebleken. In die gemeenschappelijke verklaring wordt ook over wedergeboorte gesproken. Men heeft het wel geweten dat

juist de plaats van wederbarende genade in de prediking van de Nederlands Gereformeerde Kerken vragen oproept. In feite omdat de preken, meditaties en artikelen van deze zijde daar niet of nagenoeg niet over spreken. Zo wordt het door menigeen uit onze kerken, die deze leest, ervaren.

Welnu, in dat gedeelte over de wedergeboorte, punt 5, "Geloof en wedergeboorte", staan deze woorden te lezen: "hoewel van gereformeerde kant werd toegegeven, dat in deze kerken de woorden wedergeboorte en wederbarende genade niet zoveel meer gebruikt worden in de zin van de Dordtse Leerregels, functioneert die belijdenis zakelijk wel. De inhoud van de woorden behoort tot de kern van de preek".

Dat is voor mij één van de voorbeelden van: in theorie wél maar in de praktijk niét.

Immers: de betuiging dat de inhoud van de woorden over de wedergeboorte wel functioneert kan ik nog maar steeds niet in de preken van de Nederlands Gereformeerde predikanten terugvinden. Het grote bezwaar is niet, dat men daar niet altijd de "woorden" wedergeboorte en wederbarende genade gebruikt.

Er zijn ook preken, waar deze woorden overvloedig gebruikt worden, terwijl ze zakelijk er niet zijn. Maar ik moet eerlijk zeggen, dat ik zakelijk ook weinig of niets in de Nederlands Gereformeerde preken hoor van wat er staat in Dordtse Leerregels III en IV "Van des mensen verdorvenheid en bekering tot God en de manier van deze" artikel 12; "En dit is die wedergeboorte, die vernieuwing, nieuwe schepping, opwekking van de doden en levendmaking, waarvan zo heerlijk in de Schriften gesproken wordt, dewelke God zonder ons in ons werkt". Ligt het aan mijn oren? Ik ben er nog altsij om uit om op allerlei manier te horen of ik me niet vergis, maar telkens weer ondervind je de teleurstelling: je hoort het niet of zó, dat het vér van het wonder afstaat, dat nu juist in de Dordtse Leerregels centraal staat.

Het nieuwe begin

Laten we eerst eens gaan zien, waarover we het hebben als er onder ons over de noodzaak van wedergeboorte gesproken wordt. Dat is wel nodig. Juist omdat velen zeggen: over de wedergeboorte, zoals wij er meestal van spreken, wordt in de Bijbel niet of bijna niet gesproken. Dat doet de brochure niet, die wij bespreken. Deze zegt wél dat in onze kringen zoals in "Bezinning op de Prediking" de wedergeboorte verzelfstandigd wordt "als iets, dat ons moet overkomen, voorafgaande aan of zelfs los van geloof en bekering".

Ik ga er nu maar aan voorbij, of de schrijver hier een mening over de wedergeboorte omschrijft. Dat acht ik op dit ogenblik niet zo belangrijk. Maar waar het me om gaat is: in de door ons besproken brochure wordt de wedergeboorte als het nieuw begin niet ontkent. Alléén wijst hij er wel op dat we die niet los mogen maken van de wedergeboorte als "de het gehele leven durende proces van de vernieuwing". Hij is er bang voor dat dit onder óns gebeurt. Nu dat geeft wel aanleiding om ons af te vragen: waar hebben we het over?

Nu zullen de meesten zich wel herinneren op catechesatie gehoord te hebben dat we van wedergeboorte in drieërlei zin kunnen spreken. Wedergeboorte als het ontstaan van het nieuwe leven, wedergeboorte als de doorwerking van de vernieuwing in hart en leven, wedergeboorte als de totale vernieuwing tot een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Ik geef het maar even kort weer. Daarbij stoor ik me niet zo heel erg aan de kritiek, die ik ongetwijfeld van de schrijver zal krijgen dat we niet met begrippen moeten werken maar met levende woorden der Schrift. Ik ben het trouwens in zekere zin met hem eens. Er bestaat een groot gevaar in het onderscheiden zoals we dat doen in de geloofsleer, dat we met ons verstand de dingen gaan bepalen en voorbijgaan aan wat de Schrift zegt. Zelfs wil ik graag zeggen, dat het heel goed is als we vanuit de Heilige Schrift zulke onderscheidingen telkens kritisch gaan bezien en ons alleen door de Schrift laten leiden.

Laat nu de schrijver overigens niet denken dat hij niet met begrippen werkt! Het is waar dat er geen scheiding gemaakt mag worden tussen de wedergeboorte in de zin van het ontstaan van het nieuwe leven en de wedergeboorte als de doorwerking van dat nieuwe leven, het hele leven door. Niettemin

is er een duidelijk onderscheid tussen die twee.

Het moet onze aandacht niet ontgaan, dat én in de Heilige Schrift én in de belijdenis vanuit verschillende achtergronden over wedergeboorte gesproken wordt.

Om bij de belijdenis te beginnen: in de Nederlandse Geloofsbelijdenis wordt inderdaad in art. 24 gesproken over de wedergeboorte in de zin van voortgaande vernieuwing: "Wij geloven, dat dit waarachtig geloof in de mens gewrocht zijnde door het gehoor des Woords en de werking des Heiligen Geestes, hem wederbaart en maakt tot een nieuwe mens...". Het verband is hier duidelijk: de belijdenis van de rechtvaardiging. Die betekent niet dat er geen vrucht in het leven is. Het rechtvaardigend geloof blijft in de Zijnen niet zonder vrucht. Dat geloof blijft niet zonder het nieuwe leven. Dat geloof wederbaart.

In de Dordtse Leerregels is de achtergrond anders. Daar wordt in hoofdstuk III en IV tegenover de remonstranten heel positief gesproken over het begin van het nieuwe leven. Dat begin is uit God en niet door enige menselijke aktiviteit. Heel sprekend is het, dat in het voorgaande over het Evangelie gesproken wordt als het middel, dat de Heilige Geest gebruikt tot wederkeer van een verloren mens tot God. En dán spreekt artikel 12 over de wedergeboorte.

"God doet niet alleen het Evangelie uiterlijk prediken... maar Hij opent het hart, dat gesloten is...". Duidelijk is het daar dat er zonder wedergeboorte geen verstaan is van het gepredikte Woord in het hart van de zondaar, zonder wedergeboorte geen geloof. En als de Heere Jezus tot Nicodemus zegt: "Voorwaar, voorwaar zeg Ik u: tenzij een mens wederom geboren worde, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien...", dan wordt toch ook de noodzaak van de nieuwe geboorte met kracht vóóropgesteld. Ik denk aan Calvijs verklaring van Johannes 3:3: "Zo heeft Christus zeer bekwapelijk Zijn beginsel daarvan gemaakt. Want gelijk het tevergeefs in een onbewerkte akker gezaaid wordt: alzo wordt ook de leer des Evangelies zonder vrucht weggeworpen, tenzij dat de hoorder eerst getemd en tot gehoorzaamheid en leerzaamheid recht bekwaamd wordt...". En even verder zegt Calvijn... "Laat ons gedachtig zijn, dat alzo dit eenmaal tegen één gesproken is geweest, dat de Zoon van God ons-alen-nog dagelijks met deze stem aanspreekt". En dan... "met deze manier van spreken worden wij meteen geleerd, dat wij gans als ballingen en vreemdelingen van het Koninkrijk Gods geboren worden, en dat tussen Hem en ons een eeuwige vijandschap is, ter tijd toe, dat Hij ons door de tweede geboorte andere mensen make".

Waar het me om gaat, is dat én Gods Woord én de belijdenis wel degelijk afzonderlijk aandacht geven aan de wedergeboorte als het eerste levensbegin en dat zelfs met grote nadruk. En dat is heel iets anders dan dat de wedergeboorte "los van geloof en bekering" zou worden gezien.

Lijdelijkheid?

De schrijver is bang, dat het spreken over de wedergeboorte, zoals in "Bezinning op de Prediking" de lijdelijkheid zal bevorderen. Nu zal niemand ontkennen dat er geen gevaar van een lijdelijke instelling is. Het is er maar al te véél, wanneer over de wedergeboorte alleen geredeneerd wordt en het Woord Gods voorbij wordt gegaan, dat de Heere als middel gegeven heeft en waarin Hij Zijn Goddelijke beloften gegeven heeft. De Dordtse Leerregels gaan op het gevaar van zo'n lijdelijkheid ook duidelijk in. Wie art. 17 van hetzelfde gedeelte leest, weet daarvan. Daar wordt het beleden, dat de wijze God het Evangelie gegeven heeft tot een zaad der wedergeboorte. Alleen wordt daar niet een soort vanzelfsprekendheid geleerd, die we helaas maar al te veel aantreffen: we hebben het Woord en de beloften, terwijl de openbaring van het nieuwe leven niet uitkomt.

Het is jammer, dat de schrijver niet ingaat op het eigenlijke bezwaar, dat niet alleen in de door hem besproken brochure wordt uitgesproken, maar dat bij velen in onze kerken leeft ten aanzien van de prediking, zoals deze meermalen gehoord wordt. Het eigenlijke bezwaar is dat er een geslacht opgroeit, dat vreemd is van het werk Gods in eigen hart en niettemin denkt: het is wel in orde. Dat geeft grote zorgeloosheid ten aanzien van de

eeuwgedingen. Dan kan men wel roemen in de beloften, maar er is nooit "nood" in het leven gekomen om er zelf persoonlijk in te delen. Graag wil ik naar beide zijden de zaak zien. Het is óók waar dat een vals lijdelijkheid zorgeloosheid voortbrengt. Maar de oplossing kan nooit zijn: het verzwijgen van de noodzaak van wedergeboorte. Integendeel. God eist van ons dat we met klem die noodzaak boodschappen en tegelijkertijd de mogelijkheid vanuit God, zoals Hij die in het Evangelie betuigt. Dan zal God Zelf de vrucht geven in een biddend leven: "Scheep mij een rein hart, o God, en vernieuw in het binnenste van mij een vaste geest".

D. Slagboom

Gedachten rond de viering van het avondmaal

Naar de instelling van de Heere Jezus Christus moet het avondmaal bediend worden. Dit gegeven aan de kerk mag niet nagelaten worden. Onze vaders hebben daar steeds op gewezen. Nu kan geattendeerd worden op het tijdsbeeld. Zeker dit beeld is niet zo als in het verleden. Echter, dat betekent niet, dat de tafel des Heeren mag ontbreken. Want waar moet in de eerste plaats op acht gegeven worden? Op wanneer en waar de Heere Jezus het avondmaal heeft ingesteld. Het werd ingesteld in de nacht, waarin hij verraden is geworden. Leest daar niet over heen: "in de nacht waarin het verraad plaats zou vinden". En van dat verraad wist Hij.

Daarnaast zou er nog meer gebeuren. De Heere heeft er, als de Alwetende, over gesproken. De discipelen zouden zich aan Hem ergeren. Zij zouden hun Meester verlaten en Petrus zou Hem verloochenen. En wat er binnen Jeruzalems muren nog meer zou geschieden, was de Heere bekend. De Godstad zou een bloedstad worden. Een stad van verwerping, een stad van uitwerping. In de stad van verraad, in de stad van verloochening, in de stad van verwerping heeft de Heere het avondmaal ingesteld. En tijdens de instelling heeft Jezus gezegd: "Doet dit tot Mijn gedachtenis, totdat Ik kom". Totdat Hij wederkomt, moet de viering van het avondmaal plaatsvinden. Dus wat jaarlijks geschiedt, is niet in strijd met Zijn Woord. Laat dit onthouden worden. Maar nu zou de vraag gesteld kunnen worden: "zijn er nog ware avondmaalgangers?" Is er nog geestelijk leven? Is er nog geestelijk leven in de gemeente? Deze vragen zijn scherpe vragen. Voor die vragen wil ik niet uit de weg gaan. Echter moet men zich wel bewust zijn welke vraag, welke vragen men stelt. Worden de vragen per conclusie gesteld, of uit de wetenschap elke avondmaalganger, elk lid van de gemeente kennen. Het laatste is uitgesloten en het eerste nl. iets per conclusie stellen is onbijbels. Men kan ook komen op het veld van het negende gebod door ongemotiveerd te spreken. Zeker is het waar dat er kaf is, maar er is ook onkruid onder de tarwe. En zijn tijdgelovigen. Maar wie kan een tijdgelovige doorgronden? Doorzagen de discipelen Judas? Was Petrus niet gekomen, dan had Simon de tovenaer nog verder kunnen gaan. En wanneer is Demas openbaar gekomen? Nu kan gezegd worden, dat een huichelaar openbaar komt bij scherpe, ontdekkende prediking.

Dit kan maar het is geen stelregel. Vijf en dertig jaar geleden hoorde ik een predikant zeggen: huichelaars hebben een olifanten-huid en dovemansoren. Op de olifanten-huid ketst veel af en het is bekend wat van een dovemansoor gezegd kan worden. De praktijk laat ook zien, dat waar geestelijk leven is, daar worden de ontdekkende woorden naar zich togetrokken en de huichelaar legt ze naast zich neer, of beaamt ze en slaapt of spreekt rustig door. Wat is de Heilige Geest toch nodig voor prediker en gemeente. Ook in de uren rond en tijdens de viering van het avondmaal. En wat kan die Geest in het verborgene, in stilte niet doen? De vaste overtuiging van die zaak, brengt me weer even terug naar de vraag: "is er nog geestelijk leven in de gemeente?" Als stukje van het antwoord wil ik doorgeven, wat ik eens hoorde van een nu overleden ouderling. Een ouderling, die ik goed gekend heb. In zijn dorp stond hij bekend, als een godvrezend man. In kerkeraad en gemeenteraad zag men hem ook zo. Zijn handel en wandel legden er getuigenis van af.

In een genabuurde gemeente werd een kind van God begraven. Op de weg naar het kerkhof bevond zich ook de ouderling, over wie ik het heb. Naast hem liep een man, en die zeide: "Wijnand. Dit is de laatste van Brakel het laatste kind van God". Wijnand keek hem aan en zeide: "je zegt nogal wat, vriend! Ben jij een hartekenner?"

Wijnand ging verder en zeide: "mag ik jou eens een vraag stellen! Weet jij welk gebouw er in Rotterdam op de Noordsingel staat! De vraag werd positief beantwoord. Op de Noordsingel staat de gevangenis. Nu zei Wijnand verder: "naar je zeggen ben je er meermalen langs gelopen. Kon jij tijdens het voorbij lopen, zeggen hier zit geen enkele boetvaardige. Nu vriend, zo weet jij niet, wat er hier" en de ouderling wees naar enkele huizen "achter de muren wordt beleefd en gevraagd". Een juist antwoord. Een rare opmerking. Daar kunnen we het ook vandaag mee doen. Wij weten het niet. Zeker is het waar, dat er enige vrucht blijkt. Maar die vrucht is niet direct een rijpe vrucht. We weten toch van bloesem, van vruchtzetting, vruchtvorming, van vruchtontwikkeling. Wonderbomen houdt de Heere er niet op na en kunstbloemen ook niet. Voor beide is ieder, waarin iets van God werk mag zijn, bang. Men vraagt voortdurend om het onderwijs en de leiding van de Heilige Geest. Tenslotte behoort tot het antwoord dient op de vraag, de Heere heeft ten alle tijde een overblijfsel naar de verkiezing der genade. Daar staat Hij Zelf voor in. En wie nu iets van de kenmerken van dat overblijfsel in zijn leven mag ontdekken en kennen, zou die niet uitzien naar uitbreiding van Gods koninkrijk? Want in de meerderheid van des Konings onderdanen blijkt Zijn heerlijkheid. De Heere is niet verplicht het te doen, maar in de donkere tijden kan de Heere toch werken? En wie weet heeft van zonde en genade, van gebondenheid en verlossing, kent ook tijden, waarin iets verstaan werd van de eeuwige verlorenheid. Van het voor altoos te moeten staan buiten God. Bij de billijking van Gods rechtvaardigheid, wordt er dan ook een beroep gedaan op Gods barmhartigheid. Hoe heeft Mozes dat in zijn dagen niet gedaan voor Israël. Hoe heeft Paulus dat niet gedaan in zijn tijd. Wat heeft hij ook niet gewerkt. Wat heeft hij niet geijverd. Hij zat niet in een huisje noch ergens in een kringetje, maar hij ging naar jood en heiden. Wat horen we hem niet zeggen, tegen Agrippa, Bernice en Festus. Leest Handelingen 26 maar eens. En wat de viering van het avondmaal betreft: trieste dingen, in trieste situaties deden zich voor in de gemeente van Korinthe, leest de eerste brief maar, Paulus echter sprak niet over de nalatigheid van de viering, maar over het rechte aangaan en de juiste viering van het avondmaal. En in de zeven gemeenten van Klein-Azië ontbrak het avondmaal ook niet en welke dingen schrijft de Engel niet. Weet u welke vragen hoofdvragen moeten zijn? Wel deze; als er geen geestelijk leven meer is wat dan? Dan is het licht van de kandelaar weg. Dan gaat het worden, gelijk het geworden is in Klein-Azië en andere delen en streken in Europa. Moeten we daar niet bevreesd voor zijn? Wat zal dan ons en onze kinderen geworden? En ten laatste dit. Hoe moet het met mij persoonlijk niet worden en zijn? Wat zal het ontzaggelijk zijn wanneer ik zonder geestelijk leven sterf. Wanneer de Heere zal zeggen, met wenende ogen, ook tegen mij: "hoe menigmaal heb Ik u bijeen willen vergaderen, gelijk een hen haar kuikens en gij hebt niet gewild". En wat zegt de Heere nog meer: "En gij zult ze zien aanzitten met Abraham, Izak en Jacob en gijlieden buitengeworpen. Want de kinderen van het koninkrijk zullen buitengeworpen worden".

Dit zijn de waarheden des Heeren, die werkelijkheden worden. En hoe zal het dan zijn? Zijn bij ons? Avondmaalgangers worden geoordeeld, maar ook niet avondmaalgangers? Avondmaalgangers kunnen verloren gaan, maar ook niet avondmaalgangers. Wie echter als de tollenaar zoekt het altaar en het offer, ons getekend door de hoogste profeet, gelijk het te vinden is in Lukas 18, die wordt naast het altaar en offer ook gericht op de tafel. De tafel des Heeren. De tollenaarsgang zij ons niet onbekend. De Heere ontferme Zich over ons.

Ds. M.C. Tanis.

(Overgenomen uit het kerkblad van Sliedrecht-Centrum).

Om de schat van Christus' bruid 7.

Hoofdstuk 15: De gereformeerde gezindte in de twintigste eeuw. We vinden hier een poging tot evaluatie (1907-1982).

Van der Zwaag schrijft: De kerkelijke ontwikkelingen in de twintigste eeuw en de hiermee samenhangende conflicten zijn over het algemeen niet zo hartverkwikkend en geestverrijkend geweest dan dat deze tot een uitgebreide beschrijving nodigen, inzonderheid als wij deze eeuw vergelijken met die van de Reformatie en die van de zogenaamde Nadere Reformatie in ons land. Bovendien zijn de onderscheidene verwickelingen voor een niet onbelangrijk deel te herleiden tot kerkelijke en leerstellige achtergronden uit de negentiende eeuw, welke reeds uitvoerig aan de orde kwamen. De geestelijke en tevens kerkelijke ontsporingen uit vroeger eeuwen, al dienden deze zich dan ook onder de verheven term van "Verlichting" aan, sloegen hun wortels dieper en breder uit in ons volksleven en de wrange vruchten van het autonome denken van de zeventiende en achttiende eeuw worden ook in onze tijd in versterkte mate geproefd. Wij moeten dan ook beslist niet denken dat wat we in de twintigste eeuw onder de naam nieuwere theologie tegenkomen, bepaald zo nieuw en modern is. (. . .) Voeg hierbij nog de diverse kerkelijke richtingen, waarin de gereformeerde gezindte - een aan Groen van Prinsterer ontleende term - is uiteengevallen, de principiële inflatie en het verminderd geestelijk onderscheidingsvermogen waaraan wij allen min of meer ten prooi zijn gevallen, dan kan het duidelijk zijn dat een schrijver zich niet gaarne waagt aan een bepaalde evaluatie van het kerkelijk leven tot op de huidige dag. Wij dienen ons hierbij te beperken tot enkele hoofdlijnen en in het oog springende gebeurtenissen en kunnen hierbij onmogelijk elke kritische lezer bevredigen.

De schrijver wijst op theologische verschuivingen. Het existentiële probleem van de Reformatie en van de klassieke gereformeerde theologie, namelijk: "Hoe word ik rechtvaardig voor God en hoe komt God aan Zijn eer?" dreigt in onze eeuw een achterhaalde zaak te worden, welke voor de moderne mens niet relevant meer is. (. . .) Zelfs de Godsvraag zelf komt steeds meer in het geding! (. . .) Het neo-marxisme met zijn horizontalistisch mens- en wereldbeeld trekt als een zuurdesem door de nieuwe theologie. (. . .) Een theoloog welke mogelijk meer dan iemand anders zijn stempel heeft gezet op de ontwikkeling der theologie in de twintigste eeuw is dr. Karl Barth (1886-1968) geweest. (. . .) Scherpe kritiek oefende Karl Barth uit op de klassieke leer der predestinatie, zoals we deze tegengekomen zijn bij Calvijn en in ons belijdenisgeschrift de Dordtse Leerregels.

Van der Zwaag wijst op de invloed van Barth bij de midden-orthodoxie in de Hervormde Kerk en bij theologen van de Gereformeerde Kerken. "Een ander gereformeerd mens-type, met een andere spiritualiteit, een andere maatschappijvisie, een andere zede" werd het ideaal, maar ondanks dat wel "echt gereformeerd". Het is niet gering te achten dat er van de zijde van vakbekwame theologen nog stelling tegen deze ontwikkeling wordt genomen. Van der Zwaag noemt dan o.a. Aalders, Graafland, Exalto, W.H. Velema en Van 't Spijker. De laatstgenoemde spreekt van een theologische, een kerkelijke en een religieuze crisis.

De verschuivingen staan in het nauwste verband met de beschouwing over de autoriteit van de Heilige Schrift.

Van der Zwaag spreekt over gevaren voor de gereformeerde zede en dan denkt hij niet alleen aan de Gereformeerde Kerken. Hij zegt: Wij leven immers niet in een reservaat. Of heeft onze eigen kerkelijke zelfgenoegzaamheid ons reeds ongevoelig gemaakt voor de levensgrote gevaren, die met de geschetste ontwikkeling ook ons bedreigen? Dit verhindert de schrijver toch niet om te wijzen op publikaties, op opvattingen omtrent kardinale zaken als abortus en euthanasie, homofilie en seksualiteit, moderne cultuur en recreatie enz.

Van der Zwaag wijst op de toegenomen kerkelijke verdeeldheid. Hij gaat de strijd in de Gereformeerde Kerken over de verbonds-

en doopbeschouwing binnen de Gereformeerde Kerken na. In 1944 kregen we Vrijgemaakten, sedert 1958 met de naam Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) en in 1968 kregen we de buitenverbanders, die later de naam van Nederlands Gereformeerde Kerken hebben aangenomen. Verder lezen we over Kuitert en Wiersinga en andere ontwikkelingen in de Gereformeerde Kerken.

Ook schenkt Van der Zwaag aandacht aan de ontwikkelingen in de Ned. Herv. Kerk en in de Gereformeerde Gemeenten.

Hij schrijft ook over de Chr. Geref. Kerken, over de I.C.C.C. en over samensprekingen met andere kerken, o.a. de Ned. Geref. Kerken. En dan schrijft hij: Ten aanzien van de samensprekingen met laatstgenoemde Kerken blijkt duidelijk, dat de rechtervleugel van de Christelijke Gereformeerde Kerken bezwaren oproept. Deze vleugel, min of meer georganiseerd binnen "Bewaar het Pand", dat een gelijknamig blad uitgeeft en toedagen houdt, omvat namelijk een aantal "mystieke" gemeenten, welke aan een heroriëntatie toe zouden zijn. Uit de strategie, welke volgens het binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken versijnde blad "Opbouw" ten aanzien van genoemde rechtervleugel moet worden aangewend, treedt de onoverbrugbare kloof binnen de gereformeerde gezindte aan de dag. Men beroept zich hierbij op een leidinggevende figuur als K. Schilder, die eens tot zijn studenten, de toekomstige predikanten zou hebben gezegd: "Mijne Heren, als u ooit beroepen wordt in een mystieke gemeente (en K. Schilder wist wat dat was) ga dan eerst met de mensen méé spreken. Zeg dat wij dood zijn in zonden en misdaden. Het is immers zo. U zult het zo nodig hebben om vertrouwen te winnen. Pas daarna kunt u de gemeente opbouwen".

Van der Zwaag schrijft verder over controverse verbondsbeschouwingen, verkiezing en verbond, Kievit contra Woelderink en zegt dan: Volgens drs. K. Exalto kon hij "met een keur van citaten aantonen, dat Calvijn en de gereformeerde vaders spraken van tweeërlei kinderen des verbonds". Behalve afwijzing van de opvattingen van Woelderink betekenden Kievits geschriften ook stellingname tegen de neocalvinistische verbonds beschouwing.

Wegens deesignaleerde achteruitgang van het schriftuurlijk-bevindelijk karakter in de prediking groepeerde zich in 1981 een aantal hervormde predikanten rond het blad "Het gekrookte riet".

Verder wijdt de schrijver aandacht aan het streven naar kerkelijke eenwording, zoals die o.a. blijkt uit de actie "Samen op weg". Hij haalt nog iets aan van wat ds. J.H. Velema over eenheid en verdeeldheid schreef en besluit dit belangrijke hoofdstuk als volgt:

Bij alle menigmaal zondige verdeeldheid mag echter nimmer uit het oog worden verloren, dat de ene, heilige en algemene Christelijke Kerk bestaat bij de gratie Gods. De Christelijke Kerk, waartoe allen behoren "die door het geloof Christus en alzo Zijner zalving deelachtig zijn" is een zaak van de Koning der Kerk. Hij zal deze Kerk, een strijdende Kerk, uit de afgrond van Adams val en uit het domein van de vorst der duisternis zeker tot de eeuwige overwinning leiden.

B.

Vormen en normen rond en in de eredienst

1.

Beste vrienden.

Vanavond ben ik er dan speciaal een keer, in de eerste plaats voor jullie en vanavond mag ik een onderwerp voor jullie houden. Ik heet jullie in de eerste plaats van harte welkom, maar ik heet ook hartelijk welkom allen, die niet op de vereniging zitten en die hier blijf geven en niet alleen deze avond, maar ook alle andere avonden altijd weer blijf geven van belangstelling voor het verenigingsleven. Het is ook een geweldige zaak om zo'n stel bloeiende verenigingen te hebben. Het is echt iets om trots op te zijn.

Ik zou dan vanavond een onderwerp voor u houden en daarna willen we samen zingen Ps. 147 : 10. Dat geef ik nu alvast op. Dat zingen we na ons onderwerp.

Hij gaf aan Jakob Zijne wetten;
Deed Isrel op Zijn woorden letten;
Hij leerde z' in Zijn wegen wand'len.
Zo zou Hij met geen volken hand'len;
Die moesten Zijn getuigenissen
En zijn verbondsgeheimen missen.
Laat dan Gods lof ten hemel rijzen,
Laat al wat adem heeft Hem prijzen.

Zoals u gezien hebt op het programmablade is de titel voor vanavond voor ons onderwerp: Vormen en normen in en om de eredienst. En ik heb ook nog iemand in ons midden gezien die staat in de grondverf voor theoloog, zal ik maar zeggen. Die moet in de eerste plaats niet een theologisch onderwerp verwachten. En laten ook de ouders niet in de eerste plaats een preek verwachten. In de eerste plaats kom ik hier vanavond voor onze kinderen.

Vormen en normen rond en in de eredienst. En dan willen we ons vanavond eerst bezinnen op de vraag: wat is nu eigenlijk de vorm van iets? Wel, de vorm, dat is de gedaante van alle concrete dingen om ons heen. En wat is dan een norm? Wel, een norm, dat weten vooral onze zonen wel die op een ambachtsschool zitten of op een andere manier technisch onderwijs krijgen. Een norm, dat is een voorschrift, dat is een wet, waaraan iets moet voldoen. Want we hebben vanavond al gehoord van de voorzitter van de vereniging dat de mens niet vrij is. Maar de mens is gevallen en de mens moet beteugeld worden, de mens moet genormeerd worden. En daarom is er een norm. Dat is de wet.

Maar eerst iets over de vorm. Want ook de vorm is geweldig belangrijk. Wij lezen dat God de hemel en de aarde schiep in zes dagen. En dan lezen we ook in het begin van Genesis: En God schiep alles naar zijn aard. Hij schiep de planten naar hun aard, de bomen naar hun aard, de vissen naar hun aard, de vogelen naar hun aard, de mens naar zijn aard.

En dan wil dat eigenlijk ook dit zeggen, dat God alles een bepaalde vorm ging geven: Vissen zijn weer anders dan vogels en vogels zijn weer anders dan koeien. God gaf alles een vorm, een vorm die speciaal bij het scheppel paste, vissen de vorm om te zwemmen, vogels de vorm om te vliegen en de beesten de vorm om te lopen. Zo kreeg alles in de eerste plaats een nuttige vorm. En dan staat er: En God zag alles wat Hij gemaakt had en ziet, het was zeer goed. Dan wil dat zeggen: het had de juiste vorm en het had de juiste proporties. En God zag alles wat Hij gemaakt had en ziet, het was zeer goed.

Maar als er dan staat: En de Heere zag en ziet, het was zeer goed, dan betekent dat woordje 'goed' toch ook nog iets anders, en dan betekent dat: het was prachtig, het was mooi, het was ook schoon, wat God gemaakt had. En daarvan zingen zoveel psalmen, dat ik zal er geen psalm bij aanhalen. Zoveel psalmen schrijddaarvan, van de schoonheid van Gods schepping, zodat Augustinus op een gegeven moment zelf zegt: Groot zijt Gij, Heere, en zeer te prijzen.

De Heere heeft niet alle dingen gemaakt, alleen maar nuttig, bomen om te eten. We lezen zelfs, dat de Heere het paradijs geschapen had en dat er in het paradijs edelstenen waren. De steen bedolah was daar. En de mens was geschapen met een cultuur-opdracht voor het goede en voor het schone. Zodat er niet alleen een boom was om van te eten, maar er lagen ook wel edelstenen, waarop Adam zijn kunstzin had kunnen oefenen om een, nu laat ik het maar gewoon zeggen, ene heel mooi collier te maken voor Eva.

God schiep de mens goed en schoon en de man naar zijn aard, de vrouw naar haar aard. En ziet, het was zeer prachtig. Dat was het laatste wat God schiep, de mens. En dan staat er: En God rustte ten zevenden dage. Toen hield God op met scheppen.

En hoe gaat de wereld verder?

Dan gaat de mens verder met scheppen. Wel op een heel andere manier dan God Zelf. Want de Heere had geschapen uit het niets. Heel geleerd wordt dat genoemd: de creatio ex nihilo, het scheppen uit het niets. Maar de mens is ook gesteld, niet alleen als scheppel, maar ook als schepper, niet uit het niets, maar uit de materie, een creatio ex materia. En dat gaat zelfs zover, dat - de Heere heeft twee mensen geschapen en verder geen mens meer geschapen - dat zelfs het menselijke geslacht de voortplanting is in de mens gelegd. En dan zegt de Heere: weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u. En zo is de mens schepper geworden.

En de Heere zegt: Bewoon en bebouw de aarde, gebruik je hoofd en gebruik je handen en ga zo voort. En zo is ook de mens bij machte om iets uit te vinden.

Maar de mens is gevallen. En vandaar dat de vraag naar voren komt: Mag een mens nu maar raak scheppen? En dan denk ik b.v. aan de schilder Karel Appel. Daar hebben jullie allemaal wel van gehoord en die zegt: ik rot-zooi maar wat aan. Dat is een goddeloze uitspraak, want de mens is verantwoordelijk, of hij nu in de techniek werkt of in de kunst, beeldhouwer is, kunstschilder of huisjesschilder.

De mens wordt geregeerd door God. Er zijn normen, normen voor alle maken en voor alle handelen van de mens. En we hebben gezien dat God de dingen goed maakte en dat God de dingen schoon maakte. En nu is de norm, dat de dingen niet alleen goed moeten zijn en dat ze niet alleen schoonheid moeten hebben, maar dat ze ook moeten zijn tot Gods eer: heilig en rechtvaardig. Dat is de norm. De vorm is dus: goed en schoon, en de norm is: heilig en rechtvaardig. Alles tot heerlijkheid Gods.

En zo is de mens verder gegaan met scheppen. We lezen dat de Heere de mens gemaakt had uit het stof der aarde en dan ga ik maar een voorbeeld geven van vorm en van norm. De Heere had uit de aarde Adam geschapen en dan gaat de mens verder scheppen. Die neemt ook klei uit de aarde en hij gaat die klei kneden en hij gaat er een vorm aan geven en hij brengt dat in de oven en in het vuur en hij gaat het bakken. En zo heeft God de mens geschapen uit de aarde en zo schept ook de mens uit de aarde een voorwerp. Duidelijk?

Dat mag een mens doen. Dat zal u duidelijk zijn, gemeente. Dat ligt ook in die cultuuroppdracht: bewoon en bebouw de aarde. En dan heeft niet alleen God de dingen geschapen naar hun aard, maar ook de mens gaat dingen scheppen naar hun aard: een kruik om water te bewaren. Maar alles moet zijn naar zijn aard. Om onze voeten te wassen hebben we b.v. weer een schaal nodig. En zo wordt de vorm van iets bepaald door het doel. En zo is de bedoeling geweest van de schepper van deze kruik een waterkruik te maken. En dan kun je zeggen: En hij zag wat hij gemaakt had en zie: heel goed, prachtig.

Maar ook heeft de mens niet alleen oog voor de nuttigheid van de dingen, de mens heeft ook gevoel voor schoonheid, zoals God schoonheid in de schepping had gelegd. Denk maar aan de vogels, bijvoorbeeld. Er is maar niet één soort, maar er zijn duizenden soorten tot Gods eer geschapen in allerlei variaties.

Ik wil het ook nog wel even duidelijk maken, dat het ook in het leven niet alleen om het nuttige gaat van iets. Kijk, als je moet drinken dan kan je uit een glas drinken, nietwaar? En het kan net zo goed uit een conservenblik, nietwaar? Het is mij volle ernst. U voelt toch allemaal wel, dat dit strijdig is met ons gevoel voor de schoonheid. Ook schoonheid is een gave van God, waarom de mens de dingen maakt met een zekere schoonheid. Denk maar aan het Leerdamse kristal. Zo maakt de mens goede en mooie dingen, dingen naar hun aard.

Wijlen Ds. J. van der Vlies.

Dit is het eerste gedeelte van een inleiding, die Ds. Van der Vlies indertijd in Nieuwpoort heeft gehouden. Met toestemming van Mevr. Van der Vlies nemen we deze inleiding in gedeelten in ons blad op. Ze heeft onze lezers nog wel wat te zeggen. We hebben zoveel mogelijk de spreekvorm gehandhaafd. Dat maakt deze inleiding erg levendig.

B.

Boekbespreking

Boeken van Den Hertog b.v.
Postbus 150, 3990 DD Houten,
tel. 03403 - 73434

1 Tussen de gouden kandelaren door Ds. H. Visser.

Dit boekje bevat preken over Openb. 1:17-18: Christus verschijnt aan Johannes en Openb. 2 en 3 over de zeven brieven aan de Klein-Aziatische gemeenten. Deze preken heeft Ds. Visser gehouden toen hij nog in Barneveld stond. Op verzoek zijn de preken toen uitgegeven. Nu is er een tweede druk verschenen. Dit laat wel zien dat er nog vraag naar is. Dat is te begrijpen. De preken spreken aan en hebben in onze tijd voor jongeren en ouderen een ernstige boodschap.

Zie, Ik sta aan de deur. - Aldus Ds. Visser in de

laatste preek. - En wie deze overwinning behaalt, dat Christus mag binnenkomen, want overwinnen dat is zich overgeven, die zal eenmaal delen in Zijn overwinningsheerlijkheid: gelijk als Ik overwonnen heb en ben gezeten met Mijn Vader in Zijn troon. Dan neemt Hij ze mee uit de ellende, uit de naaktheid, uit de armoede in de onbeschrijflijke heerlijkheid. O God, waar hebt U ons vandaan gehaald? Dat zullen we dan weten, uit onze verdoemelijke staat, en dan... de overwinning. Dan is het ook waar, dat de klop van Jezus op de deur der Gemeente nog eenmaal gehoord zal worden. Dan komt Hij weder, dan zullen ze eeuwig volkomen gemeenschap hebben.

Het boek telt 123 blz. en kost gebonden f 17,90.

2 Licht en leiding door Ds. C.B. Holland.

Ds. Holland was Hervormd predikant. Zijn laatste gemeente was Putten. Hij overleed in 1950. Na zijn dood is dit boekje met 18 preken uitgegeven met een Ten geleide van Ds. L. Kievit. Op verzoek van velen is het opnieuw uitgegeven. Het bevat nu een biografische schets van A.M. van Ganswijk-Holland. De preken gaan over allerlei teksten uit het Oude en Nieuwe Testament. Onder de meeste preken staat een datum. De oudste is van 3 oktober 1906 en de jongste van 7 december 1938. Daar zit dus ruim 32 jaar tussen. We kunnen niet zeggen, dat Ds. Holland in die jaren anders is gaan preken. Hij maakte er veel werk van en zocht de boodschap van Gods Woord over te brengen.

Op de achterzijde van de band lezen we: Hij was in brede kring algemeen geacht en geliefd om zijn persoon en prediking. Een prediker van Gods recht en genade. Zo zouden we heel in het kort de inhoud van deze bundel kunnen samenvatten. We vinden hierin bevindelijke preken: God op het hoogst verheerlijkt en al wat mens heet allerdiepst vernederd.

Daar kunnen we het bij laten. We kunnen ons voorstellen, dat zij die Ds. Holland gekend hebben dit boek in hun bezit willen hebben en wellicht ook nog anderen.

Het boek telt 254 blz. en kost gebonden f 26,50. Al deze vier werken van Den Hertog b.v. zien er zeer verzorgd uit.

B.

Boekbespreking

Boeken van Boekencentrum
Scheveningseweg 72, 2517 KX 's-Gravenhage

Denken over . . . geloof en gerechtigheid door Ds. G.S.A. de Knecht.

We lezen op de achterzijde van de omslag o.a.: Wat is geloof, wat is gerechtigheid? Vormen geloof en gerechtigheid een eenheid of kan men wel geloven zonder gerechtigheid te beoefenen of is het omgekeerde, gerechtigheid te beoefenen zonder geloof, ook mogelijk? Op deze vragen wil dit boekje, vanuit de Schrift een antwoord geven. Bovendien besteedt Ds. De Knecht aandacht aan de veelgehoorde vraag: 'Is mijn geloof wel echt; heb ik wel het ware geloof? Denken over geloof en gerechtigheid is deel 5 uit de 'Denken over . . . serie'.

Na een Woord vooraf handelt de schrijver over: 1. Geloof-geloven-vertrouwen, 2. Wat is een waar geloof?, 3. Heb ik het ware geloof?, 4. Gerechtigheid, 5. Dezelfde woorden, maar met een andere inhoud, 6. De wissel omgezet, 7. Ernstige bezwaren, 8. Wij keren tot onszelf in . . . ! Dan volgt een literatuur-opgave en daarna komen er Gespreksvragen. De schrijver zegt dat dit boekje geschikt is voor persoonlijk gebruik, maar dat ook verenigingen, kringen en de hoogste klassen van het voortgezet onderwijs er gebruik van kunnen maken. Over de vragen kan men meerdere avonden of lesuren met elkaar spreken.

Het is een heel mooi boekje, dat principiële voorlichting geeft. Bij de behandeling van de vragen over het geloof werden we bevestigd in de gedachte, dat het moeilijk is zo te schrijven dat er geen verkeerd gebruik van kan worden gemaakt. Dat doet natuurlijk niets af aan de goede bedoeling van de schrijver, die hier pastoraal werkzaam is. Het hele boekje spreekt ons toe. We hebben al gemerkt dat de verschijning van dit boekje met vreugde is begroet. Het is vooral voor onze jonge mensen van betekenis dat ze goed voorgelicht worden.

Het boekje telt 72 blz. en kost f 11,90.

B.

Boeken van uitgever Kool b.v.
Postbus 177, 3900 AD Veenendaal,
tel. 08385 - 13978

Wat wij geloven.

Zo heet een boek, dat uitgegeven is door G. Kool, postbus 177, 3900 AD Veenendaal tel. 08385-13978. Het bevat discussie interviews vanuit de Gereformeerde gezindte en is geschreven door Rik Valkenburg.

De interviews zijn al jaren geleden gehouden, maar vanwege de grote belangstelling ervoor zijn ze opnieuw uitgegeven.

Op de voorzijde van de omslag staan foto's van de personen die geïnterviewd werden. De meesten hunner zijn al overleden, namelijk de predikanten P.J. Dorsman, J. van Haaren, R. Kok, W.C. Lamain, J. Overduin, Joh. van der Poel, C. Veenhof, A. Vergunst, A. Vroegindewey en L. Vroegindewey. Nog in leven zijn de predikanten E. de Marchie van Voorthuysen, K. Exalto, J. van der Haar, J. Kamphuis en F. Mallan.

De geïnterviewden komen uit verschillende kerkverbanden. Bij de ondervragingen komt er heel wat naar voren. De inzichten wijken onderling nog wel wat van elkaar af.

We hebben met veel belangstelling de interviews gelezen. Ze geven veel informatie omtrent de inzichten van de ondervraagden. Valkenburg heeft objectief weergegeven wat bij de interviews naar voren kwam, zonder een beoordeling te geven. Dat lijkt me juist toe.

Bij deze recensie willen we ons daarbij aansluiten. We kunnen ons voorstellen dat velen dit boek willen lezen om te weten te komen hoe deze vooraanstaande predikers denken of gedacht hebben over belangrijke vraagstukken, zoals het kerkelijke leven, vaccinatie, aanbod van genade enz.

Mogelijk hebben we zelf nog wel eens gelegenheid om op bepaalde uitspraken terug te komen.

Het boek ziet er goed verzorgd uit. Jammer is dat de correctie niet helemaal correct is geweest. We willen ook nog op een onjuistheid wijzen: Drs. Vergunst is in 1972 niet naar Nijmegen gegaan, maar naar Veen, vanwaar hij in 1981 naar Kalamazoo vertrok. Wellicht kunnen bij een volgende druk de nodige verbeteringen worden aangebracht.

B.

2 De vrijmoedigheid des geloofs door Ds. P. Zandt.

Dit boek bevat een aantal preken uit de nalatenschap van Ds. Zandt. Ds. J. van der Haar voorzagt dit boek van een voorwoord, waaruit blijkt dat hij op verzoek van de uitgever zich belast heeft met de ordenen van de schriftelijke nalatenschap van deze bekende prediker. Niet alles kwam voor druk in aanmerking, omdat Ds. Zandt sommige preken slechts ten dele op papier heeft gezet. Uit het Voorwoord nemen we nog een en ander over.

Hij (Ds. Zandt) preekte vooral graag uit de Psalmen, de grote of kleine profeten; in de lijdensijd uit de Evangelien, vooral uit dat naar Johannes, en verder graag uit de brieven van Paulus, of ook wel uit de Openbaring van Johannes. Historische stoffen uit Oud en Nieuw Testament werden, naar verhouding, veel minder besproken. Nooit heb ik hem een stof horen "vergeestelijken". (. . .)

Zandts prediking is trinitarisch te noemen, maar mag vooral ook Christocentrisch heten. Hij wenste niets anders te weten en te prediken dan Jezus Christus en Die gekruist. De Heere Jezus heet vaak, vooral in de Lijdensstoffen "de heilige of reine Jezus". Hij bracht gaarne de drie ambten van Christus naar voren. Soms viel er een klank van aanbidding in zijn preken te beluisteren, zoals: "O, Hogepriester, zo vol ontferming en liefde! Hoe hebt Gij het alles willen verdienen!" (. . .)

Wat het Heilig Avondmaal betreft: volgens Ds. Zandt is dit ook voor "de kleinen" en "bekommerden" bestemd, waarbij ik erop wijs, dat hij terdege het verschil kende en aanwees (zoals in de preek over "Ik zal ze voeren met smeking en geweën" en over "Ik zal Israël zijn als de dauw" uit de reeds verschenen bundel) tussen ware en valse bekommernis. Het Avondmaal mag z.i. voor de gemeente geen "onverschillige, kleine zaak" zijn. Zelfonderzoek is daarbij noodzakelijk. Het is geen kleine zaak, om óf die Tafel maar voorbij te gaan, óf om onreine handen naar het kinderbrood uit te steken.

Ook voor de Martha's, die de Heere Jezus nog met veel dienens tegentreden, is er de nodiging. Hoort hem: "Een prediker kan er nooit genoeg op aandringen om het kleingeloof aan 's Heeren Tafel te versterken". Twee kenmerken heten nodig, maar zijn dan ook voldoende: 1. Men dient gewekt te zijn uit de slaap des doods, zondaar voor God te worden en aan Gods wet, die ons veroordeelt, recht en gerechtigheid toekennen en eigen straffen leren billijken. 2. Het leven, de gerechtigheid en heiligmaking dient men buiten zich zelf te zoeken, en daartoe te hongeren en te dorsten naar de levende Christus. Dit zijn letterlijke aanhalingen uit zijn preken.

Ds. Zandt legde de nadruk op de noodzaak van de waarachtige wedergeboorte en op het toepassende werk van de Heilige Geest, enerzijds, maar anderzijds niet ten koste van de prediking van de rechtvaardiging van de goddeloze. In deze stukken was hij in de lijn van kerkhervormers en oudvaders. Laten deze aanhalingen uit het Voorwoord genoeg zijn. Vele ouderen onder ons zullen Ds. Zandt wel gehoord of van hem gehoord hebben. Hij spreekt nog nadat hij gestorven is. Hij overleed op 4 maart 1961. Het boek telt - het Voorwoord niet meegeteld - 280 blz. Het kost gebonden f 42,45.

leed geleden in die rustige, stille Reitsumer pastorie. Doch - ook zeer veel zoets genoten. Aan de maaltijd bloeide de huiselijke godsdienstoefening, ze stemde tot ernst en vrede en vervulde met lieflijkheid de harten van de talrijke huisgenoten en soms even talrijke gasten, en als bij 't accompagnement van het huisorgel vader Ploos met zijn kinderen zong, o dan kon het er waarlijk gezellig zijn. Het is ons een voorrecht op onderstaand plaatje de pastorie van Reitsum met enkele

leden van het talrijk huisgezin - papa Ploos staat er zo echt natuurlijk op - de deelnemende lezer voor ogen te stellen.

Huisvader was vader Ploos. Ook kerkvader? Wij zagen, dat Ds. Hania het waagde, hem een "provinciaal kerkvader" te noemen. Dr. Kuiper acht, dat men hierin te ver ging, doch erkent, dat Ploos "een echt-vaderlijke verschijning was op kerkelijk gebied en dat voor heel het land". Hoewel slechts twee jaar ouder dan prof. Kuiper was "vader Ploos" bijna de staande term geworden, waarmede men hem - reeds sinds lang - in de onderlinge gesprekken inleidde.

Een vaderlijke verschijning - hij was het - doch ook een ridderlijke figuur en - ridder zonder vrees of blaam.

Een kampioen voor de waarheid Gods. Voor het recht van Koning Jezus. Op elk gebied. Niets en niemand ontziende. "Niet de kalmte der vlietende wateren, maar de hooggaande zee was zijn eigenlijk element". Hij streed. Soms een Boanerges! En toch omdat 't was uit liefde, ook in liefde. Hij wondde nooit. Nooit ook voerde hij de knots. Nimmer doopte hij een pijl in gal of in venijn. Hij voerde slechts het brede ridderzwaard en - sloeg hij toe met kracht - eerst had hij nochtans zelf de pijn gevoeld van de slag, die hij toebracht.

Hartinnemend was de oprechtheid van zijn doorzichtige ziel. Het was onmogelijk aan de welmenendheid van zijn raad, aan de oprechtheid van zijn verklaringen te twifelen. Voorts had Christus in hem een gestalte gekregen, tot wier eigenaardige trekken steeds kennelijker behoorden: rijke, bijzonderlijk tot 't kleine en droeve nederbuigende liefde, nederige waardering van alle aan anderen, ook de tegenstanders geschonken gaven Gods, nauwheid van consciëntie, ongekunstelde vrolijkheid, echtmanlijke zachtmoedigheid, kinderlijke argeloosheid, vrijmoedige en getrouwe vriendschap, voorbeeldige mededeelzaamheid en naastige plichtsbetrachting, ook in 't kleine. Bij Ploos was geen zweem van onnatuur. Hij had en - beleed ook en bestreed ook zijn "haastigheid", zijn zonden; in zichzelf was hij - en hij kon er om schreien voor God en mensen - een ongelovige, een zelfzuchtige, een eigengerechte, een ondankbare, in één woord een puur goddeloze - doch door Gods genade van jongs af aan een teder godvruchtig en zeldzaam godzalig kind van God, naar aller oordeel allen een voorbeeld!

Het was ons een drang in het gemoed, een voorrecht ook en een eer zijn leven te beschrijven en de deels kleine, deels ook grote dingen te verhalen, die God door deze zijn dienstknecht wrocht. Zijn naam zal niet vergaan. Maar de geschiedenis van de Kerk en het Godsrijk in Nederland zal hem noemen: een zeldzaam begaafd en geliefd, bijna reizend evangelieprediker, onvermoeid ijsbreker voor de "School met de Bijbel", hoogstwaardig voorganger in de "reformatie door doleantie" en bezielend medewerker van de vereniging der Gereformeerde Kerken-groepen, en bij dit alles ook als mysticus in de gloed van zijn innige, tedere, opgeruimde, vaderlijke en tegelijk kinderlijke vroomheid een van de merkwaardigste mannen en aantrekkelijkste figuren uit het kerkelijk Nederland van de XIX eeuw.

Een wandel met God 29

Levensbeschrijving
van
Ds. J.J.A. Ploos van
Amstel

XI. In memoriam (III)

Voorts dankt spreker allereerst de gemeente van Reitsum c.a. voor haar trouwe liefde. Ook de kerkeraad. Ook de classis. Tenslotte "onze trouwe moeder, die niet de zwakheid van haar lichaam heeft aangemerkt, maar altijd nacht en dag zich gaf om hem te verplegen met tedere liefde".

Tenslotte ging Ds. Hania voor in 't gebed en de kerkeraadsleden namen weer de kist op en droegen haar - niet eerst driemaal om het kerkhof - maar regelrecht naar het graf. Steunende op de arm van de jongste zoon van de overledene volgde eerst de weduwe, dan de overige familieleden, eindelijk de gehele grote schare van gemeenteleden en vrienden. Ter zijde van de kerk, vlak achter de preekstoel was 't graf gedolven. Onder ademloze stilte werd de zwarte kist neergelaten in de diepe donkere groeve. Weer plaste de regen neder, doch de schare week niet, eer ze gezongen had uit Psalm 73 't twaalfde vers, waarin heel de levensgeschiedenis van Ds. Ploos van Amstel staat beschreven:

'k Zal dan gedurig bij U zijn
In al mijn noden, angst en pijn.
U al mijn liefde waardig schatten,
Wijl Gij mijn rechterhand woudt vatten.
Gij zult mij leiden door Uw raad
O God, mijn Heil, mijn Toeverlaat.
En mij, hiertoe door U bereid,
Opnemen in Uw heerlijkheid.

Gedurig bij zijn God - die hij al zijn liefde waardig schatte - wiens vrije genade hij roemde, daarin ook hem bewezen, dat niet hij Gods, maar de Heere zijn rechterhand gevat hield. - Weten moest hij, dat hij geleid werd. Want deze man wandelde met God!

En toen zijn leeftijd, hoe betrekkelijk jong nog, vol was naar Gods Raad en hij zijn roeping had vervuld - nam God hem weg.

Een Henoch was hij. Evenals Henoch, de zevende van Adam, volkomen, waarachtig, gewoon mens. Hij gewon zonen en dochters: hij was een huisvader als weinigen. Wel voelde hij soms als hij uit zijn studeerkamer-bidvertrek in de huiskamer kwam begrijpelijker wijze een daling der geestelijk zeer hooggeklommen temperatuur, die hem soms pijnlijk aandeed, doch hij werd niet moede te arbeiden aan de harten van al de zijnen, en waar hij gemeenschap des innigsten levens mocht ontwaren en genieten of ook slechts een weerklank horen en medegevoel aantreffen voor hetgeen zijn hart vervulde en van zijn lippen druppelde altijd door - daar smaakte hij huiselijk genot en soms zieleweelde, die veel huiselijk leed, dat niet gespaard bleef, verzoette. Daar is veel

HUISBIJBEL in de zuivere STATEN- VERTALING

Een groot-formaat-uitgave
(18,5 x 28 cm)

Heldere, duidelijk leesbare letter.
De 'trouwbijsel' bij uitstek.

Kunstleer, kleursnee
(bestelcode G3) f 62,50

Idem, met Psalmen en Formulieren
(G4) f 95,—

Familieregister en kerkeraadsopdracht worden op aanvraag gratis bijgeleverd.

Ook verkrijgbaar in leer, met echt zilveren
hoeken en sloten (G5) f 495,—

In leer, met koperen sloten
(G6) f 195,—

Verrijgbaar bij uw boekhandelaar of rechtstreeks te bestellen
(bestellingen vanaf f 30,— portvrij) bij

GBS

GEREFORMEERDE BIJBELSTICHTING
ANTWOORDNR. 18 3300 WB DORDRECHT

TE KOOP AANGEBODEN
Philips bandrecorder type 4308
Tel: 03499 - 82321

Dagje uit met de vereniging?

Een bruikbaar idee:
een vleesfondue-avond;
een vorstelijk lopend buffet; een stijlvol verzorgd diner of koffietafel in 'IRENE'; gezellig, vakkundig, betaalbaar en . . . in eigen kring!

HOTEL - REST.

'IRENE'

Fam. Bostelaar
ELSPEET

tel. 05779 - 1236

Stationssingel 50

Tel. 08385 - 13978

Postbus 177

3900 AD Veenendaal

Een verantwoord adres voor al uw

HUISHOUDELIJKE APPARATEN

- de BESTE merken voor een lage prijs. (SIEMENS, ESTA, GRAM, LIEBHERR, MIELE, VELO)
- service en bezorging door heel Nederland.

VINK-WITGOED-WESTBROEK

Dr. Wellferweg 17 - Westbroek - Tel. 03469 - 1459, b.g.g. 1209

Wel eens op
TEXEL

geweest?

Beslist de moeite waard.
Bos, duinen, zee, vogelbroedplaatsen, visgelegenheden, etc., en . . . rust.

U kunt op
'DE VERRASSING'
gebruik maken van

volledig pension voor groot en klein.

Prijzen v.a. f 285,- p.w. Of u kunt kiezen voor een bungalow met alle comfort of sta-caravan.

Voor 60-plussers speciale voor- en naseizoenprijzen.

Vraag vrijblijvend onze kleurenfolder aan.

Tel. 02223-661 of 391.